

ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ
ΣΤΟ ΝΕΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
- ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2011 -

Το παρόν διδακτικό σενάριο απορρέει από το υλικό που περιέχεται στο βιβλίο Ο λόγος ανάγκη της ψυχής, Κείμενα Λογοτεχνίας Α΄ Γυμνασίου, Υ.Α.Π. 2011.

Η παρουσίασή του στο πλαίσιο της Επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών Α΄ Γυμνασίου έγινε από την ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ, Επίκουρη Καθηγήτρια Νε. Φιλολογίας – Παν. Κύπρου

ΣΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟΥ

Η οργάνωση ενός διδακτικού σεναρίου στο μάθημα της Λογοτεχνίας

(α) με σημείο αναφοράς το νέο Πρόγραμμα Σπουδών Λογοτεχνίας και

(β) με σκοπό να υπηρετηθούν μέσα απ' αυτό οι τρεις πυλώνες των ΝΑΠ:

- επαρκές και συνεκτικό σώμα γνώσεων·
- καλλιέργεια αξιών, στάσεων και συμπεριφορών που διακρίνουν το δημοκρατικό πολίτη·
- ανάπτυξη κομβικών ιδιοτήτων, ικανοτήτων και δεξιοτήτων που απαιτούνται στην κοινωνία του 21ου αιώνα.

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: «Παιδικά-Σχολικά χρόνια»

ΥΠΟΕΝΟΤΗΤΑ: «Η Εδέμ της παιδικής ηλικίας»

< ενδεικτικό διδακτικό σενάριο >¹

I. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ²

- ❖ **Γιάννης Ρίτσος**, Όνειρα καλοκαιρινού μεσημεριού (απόσπασμα), *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής*, Κείμενα Λογοτεχνίας Α΄ Γυμνασίου, Υ.Α.Π. 2011, σ. 59
- ❖ **Θοδόσης Πιερίδης**, Τα παιδιά, *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής*, ό.π., σ. 59
- ❖ **Γιάννης Κοντός**, Τα οστά (απόσπασμα), *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής*, ό.π., σ. 61
- ❖ **Ελένη Βακαλό**, Τα ποδήλατα, *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής*, ό.π., σ. 61
- ❖ **Γιώργος Χαριτωνίδης**, [Αχαιοί και Τρώες], *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής*, ό.π., σ. 63

II. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΠΑΝΩ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Τα κριτήρια απορρέουν από το Πρόγραμμα Σπουδών Λογοτεχνίας (Π.Σ.Λ.)³:

1. Ειδικοί διδακτικοί στόχοι της θεματικής ενότητας⁴ (Π.Σ.Λ., σ. 83)

⇒ Έμφαση στη σχέση παιδικής και ενήλικης *ματιάς*: ο κόσμος των «μεγάλων» μέσα απ' τα μάτια των «μικρών», και αντίστροφα, η «Εδέμ» της παιδικής ηλικίας: η αναπόληση της χαμένης παιδικότητας από τους ενήλικες.

2. Λογοτεχνικός γραμματισμός (Π.Σ.Λ., σ. 87)

α. ποιητικός λόγος

- η σύνταξη των ποιητικών «προτάσεων»:
 - ο κανόνας της «ισομετρίας» [συμμετρίας] μορφής και περιεχομένου: ολοκλήρωση του νοήματος στο πλαίσιο ενός στίχου (ή, το πολύ, διστίχου)
 - “ασύμμετρες” ποιητικές συντάξεις: υπερβατό, επίταξη επιθέτου, διασκελισμός, κλονισμός ή άρση τομής

¹ Για την εφαρμογή του εν λόγω σεναρίου δεν υπάρχει πάγιο χρονοδιάγραμμα· αυτό θα καθοριστεί τελικά τόσο από τον σχεδιασμό του μαθήματος με τις αναμενόμενες -στη βάση της διαφοροποιημένης διδασκαλίας- αναπροσαρμογές εντός τάξης, όσο και από την εξέλιξη της μαθησιακής διαδικασίας με τις επίσης αναμενόμενες και επιδιωκόμενες παρεμβάσεις των μαθητών/τριών από τις οποίες μπορούν να προκύψουν νέες πτυχές τόσο των κειμένων όσο και του θέματος.

² Το εγχειρίδιο *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής*, Κείμενα Λογοτεχνίας Α΄ Γυμνασίου, Υ.Α.Π. 2011, απ' όπου προέρχονται όλα τα κείμενα του σεναρίου, βρίσκεται αναρτημένο στην ιστοσελίδα: http://www.schools.ac.cy/eyliko/mesi/Themata/logotechnia/didaktika_encheiridia.html

³ Οι παραπομπές στις σελίδες του Π.Σ.Λ. γίνονται με βάση τη συγκεντρωτική έκδοση των Νέων Αναλυτικών Προγραμμάτων.

⁴ Εδώ αναφέρεται μόνο ο στόχος που υπηρετείται με το παρόν διδακτικό σενάριο. Το ίδιο ισχύει και για τα στοιχεία του λογοτεχνικού γραμματισμού που ακολουθούν.

β. αφηγηματικός λόγος

- τα "δομικά" υλικά του αφηγηματικού κόσμου: ιστορία (story), πλοκή (plot), επεισόδια (της "δράσης"), μοτίβα (leit-motivs) που χαρακτηρίζουν το ποιόν και τη δράση των ηρώων
- τα «γραμματικά πρόσωπα» της αφηγηματικής γλώσσας: το *εγώ* του αφηγητή, το *εσύ* του αποδέκτη, το *αυτός/-ή/-ό* περί ου ο λόγος

2. Είδος «συνομιλίας» των κειμένων μεταξύ τους (Π.Σ.Λ., σ. 94)

⇒ Κοινός θεματικός άξονας-σύνδεσμος > η παιδική ηλικία: τα κείμενα λειτουργούν αλληλοσυμπληρωματικά, αναδεικνύοντας επιμέρους όψεις του θέματος, αλλά και σε αντίστιξη τονίζοντας την αντίθεση «παιδικής» / «ενήλικης» ματιάς στον κόσμο και τη διάσταση παιδικότητας / ενηλικίωσης (απώλεια της αθωότητας).

3. Διαθεματικές συναρτήσεις – Σύγκριση/συνεξέταση με άλλες μορφές τέχνης (Π.Σ.Λ., σ.74, 94)

⇒ Μουσική – Κινηματογράφος

4. Επικαιροποίηση (Π.Σ.Λ., σσ. 94-95)

⇒ Βλ. πιο κάτω σχετικές δραστηριότητες

5. Δημιουργική γραφή (Π.Σ.Λ., σ.75)

⇒ Βλ. πιο κάτω σχετικές δραστηριότητες

III. ΑΞΟΝΕΣ «ΣΥΝΟΜΙΛΙΑΣ» ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ
(ενδεικτικές ερωτήσεις)

➤ ΘΕΜΑ – ΟΠΤΙΚΕΣ / ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ

1. Στο ποίημά του «Όνειρο καλοκαιρινού μεσημεριού» ο Ρίτσος κάνει μαθηματικές πράξεις αλλά με έναν τρόπο διαφορετικό από τον συνηθισμένο. **(α)** Ποια είναι τα πρωτότυπα στοιχεία της «μαθηματικής» σκέψης του ποιητή και τι αποτέλεσμα βγάζουν; **(β)** Εντοπίστε στο βιβλίο σας *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής* σε ποια άλλα κείμενα της ενότητας βρίσκουμε τα μαθηματικά ως θεματικό στοιχείο.
2. Τι αισθήματα προσθέτουν στον τόπο/θέμα της παιδικότητας το ποίημα του Πιερίδη «Τα παιδιά» και το ποίημα της Βακαλό «Τα ποδήλατα»;
3. Αντιπαραβάλετε τη συμπεριφορά των ενηλίκων σε σχέση με τα παιδιά στο ποίημα του Πιερίδη: **(α)** Πού βρίσκεται η βασική διαφορά; Οι μεγάλοι βλέπουν τη θάλασσα; Σε ποιους στίχους κυρίως δηλώνεται η αρμονική σχέση των παιδιών με τον Κόσμο στο ποίημα; **(β)** Με ποιες εικόνες (πρόσωπα, τοπία, αντικείμενα, αισθήματα) έχετε συνδέσει εσείς τα πρώτα παιδικά σας χρόνια;
4. Ποιοι νομίζετε ότι υπονοούνται πίσω από το «μας» («στο δρόμο μας») στο ποίημα της Βακαλό «Τα ποδήλατα»; Γιατί η ποιήτρια συμπεριλαμβάνει και τον εαυτό της σε αυτό το σύνολο;
5. Διαβάστε «Τα οστά» του Κοντού: τι συμβολίζει ο «ουρανός» στο ποίημα αυτό, και γιατί ο ποιητής γράφει «ξύπνησα» αντί για «ονειρεύτηκα»; Με ποια ηλικία συνδέεται περισσότερο το στοιχείο του ονείρου (της ονειροπόλησης) και τι υπαινίσσεται το «ξύπνημα»;
6. Σε ποιο ακόμα ποίημα γίνεται εμφανής η μεταφορική χρήση ενός κοινόχρηστου αντικειμένου (όπως ο χαρταετός) ως συμβόλου της απόλυτης ελευθερίας που βιώνουν τα παιδιά;
7. Συγκρίνετε τα «Ποδήλατα» της Βακαλό με το ποίημα «Η ποδηλάτισσα» του Οδυσσέα Ελύτη που θα βρείτε στη συλλογή του *Τα Ρω του Έρωτα*: Τι παρατηρείτε από την άποψη της μορφής των δύο ποιημάτων;
8. Συγκρίνετε το κείμενο του Χαριτωνίδη με εκείνο της Βακαλό από την άποψη της μορφής τους: ποια στοιχεία στο δεύτερο δείχνουν ότι έχουμε να κάνουμε τελικά με ένα «πεζόμορφο ποίημα» και όχι με ένα αφήγημα, όπως στην περίπτωση του Χαριτωνίδη;

9. Ο «πόλεμος» είναι ένα αγαπημένο παιχνίδι των παιδιών, ειδικά των αγοριών. Στο αφήγημα του Γιώργου Χαριτωνίδη «Αχαιοί και Τρώες» σχολιάστε ποια είναι η σημαντική μεταβολή που «θραύει» (κομματιάζει) την αμεριμνησία του παιδικού παιχνιδιού και του «κόσμου» των ηρώων. Ποια ιστορική εμπειρία σας έρχεται στο νου και ποια σημεία-στοιχεία του αφηγήματος στηρίζουν αυτό τον συσχετισμό;

➤ ΕΠΙΚΑΙΡΟΠΟΙΗΣΗ – ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ

1. Συζητήστε με τους γονείς σας για το πώς βίωσε ο καθένας τους την παιδική του ηλικία και τι αισθάνονται αναπολώντας την. Συγκρίνετε έπειτα τα δικά σας αντίστοιχα βιώματα μ' εκείνα των γονιών σας και αποδώστε:

α) τις σκέψεις που σας προκαλεί η σύγκριση σε ένα σύντομο κείμενο, ή

β) τα συναισθήματα που σας προκαλεί η σύγκριση, υιοθετώντας τον τρόπο που γράφει ένας από τους παραπάνω λογοτέχνες που μελετήσατε.

2. Μπορείτε επίσης να ακούσετε το ποίημα του Ελύτη «Η ποδηλάτισσα» στο <http://www.youtube.com/watch?v=bkxg7D4DNXE> (μελοποίηση: Μιχάλης Τρανουδάκης, ερμηνεία: Αφροδίτη Μάνου, δημιουργός video clip: Μαργαρίτα Πάσχου) και να εμπνευστείτε από τις εικόνες δημιουργώντας αντίστοιχες για το κείμενο της Βακαλό.

➤ ΟΜΑΔΟΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ – ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ (ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΑΛΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΕΧΝΗΣ)

Μοιραστείτε σε ομάδες και εξετάστε όλα τα κείμενα αυτής της ενότητας με άξονα ένα από τα παρακάτω ερωτήματα / θέματα:

⇒ Η ΕΛΞΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

- Καταγράψτε σε δύο στήλες τα βασικά γνωρίσματα του «τόπου» της παιδικότητας σε αντιδιαστολή με την ενήλικη ζωή, όπως περιγράφονται στα κείμενα της υποενότητας, μέσα από συγκεκριμένες φράσεις / λέξεις / σύμβολα (σημειώνοντας και το κείμενο απ' όπου αντλείτε τα στοιχεία).

«τόπος» της παιδικότητας/ευτοπία	«τόπος» της ενηλικίωσης/δυστοπία

- Με τι αισθήματα βιώνουν οι ποιητές –οι δημιουργοί γενικά– την έξοδο από την παιδική ηλικία (την ενηλικίωση); Εντοπίστε χαρακτηριστικές λέξεις και εκφράσεις στα κείμενα που μελετήσατε. Γιατί πιστεύετε οι ποιητές, οι δημιουργοί βιώνουν *πιο έντονα* το αίσθημα –και την απώλεια– του παράδεισου της παιδικής ηλικίας;
- Συγκρίνετε τα παραπάνω κείμενα με το τραγούδι του Γιώργου Κοινούση «Οι πιτσιρίκοι» (1974) στο <http://www.youtube.com/watch?v=x09QYHyqNAQ>. **α)** Με τι αισθήματα αναπολεί σ’ αυτό ο ενήλικας τα παιδικά του χρόνια; (χαρά; λύπη; πίκρα; νοσταλγία; ευτυχία; αδιαφορία; άλλο;) **β)** Ποια επιπλέον στοιχεία προσθέτει στον τόπο/θέμα της παιδικής ηλικίας σε σχέση με τα κείμενα που εξετάσατε; **γ)** Ο τόνος του τραγουδιού τι διάθεση σας δημιουργεί; Είναι ίδια με τη διάθεση που νιώσατε όταν διαβάσατε τα κείμενα; Πού πιστεύετε οφείλεται αυτό;
- Από τις ταινίες που σας προτείνονται (βλ. κατάλογο παρακάτω), με θέμα την «εδέμ της παιδικής ηλικίας», παρακολουθήστε ανά ομάδες μία που να την βλέπει από τη σκοπιά του παιδιού και μία από τη σκοπιά του ενήλικου (π.χ. το «Stand by Me» και το «Cinema Paradiso» ή κάποια από τις ελληνικές). Συγκρίνετε την «ατμόσφαιρά» τους με τα αντίστοιχα λογοτεχνικά κείμενα που μελετήσατε, αλλά και μεταξύ τους: ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές διαπιστώνετε;

Κινηματογραφικές ταινίες:

1. «Cinema Paradiso» [Σινεμά ο Παράδεισος] του Giuseppe Tornatore (1988) [Η επιστροφή στον γενέθλιο τόπο και στην Εδέμ της παιδικής ηλικίας]
2. «Stand by Me» [Στάσου πλάι μου] του Rob Reiner (1986) [οι δεσμοί μιας παιδικής παρέας και η «ανακάλυψη» του κόσμου]
3. «Peppermint» του Κώστα Καπάκα (1999) [Η επιστροφή στην Εδέμ της παιδικής ηλικίας και ο παιδικός έρωτας]
4. «Ταξίδι στη Μυτιλήνη» του Λάκη Παπαστάθη (2010) [η επιστροφή στον γενέθλιο τόπο και στην Εδέμ της παιδικής ηλικίας]
5. «Dead poets’ society» [Ο κύκλος των χαμένων ποιητών] του Peter Weir (1989) [οι καινοτόμες μέθοδοι ενός δασκάλου τον φέρνουν σε σύγκρουση με τα αυστηρά ήθη ενός ιδιωτικού σχολείου στην Αμερική]
6. «Etre et avoir» [Είμαι και έχω] του Nicolas Philibert (2002) [ο χαρισματικός, αποσιωμένος δάσκαλος που κατορθώνει να κερδίζει ακόμα και τους πιο «δύσκολους» μαθητές (με ήρωα έναν πραγματικό δάσκαλο, λίγο πριν τη συνταξιοδότησή του)]
7. «Billy Elliot, γεννημένος χορευτής» (2000) [το διαφορετικό, χαρισματικό παιδί του κοινωνικού περιθωρίου, δυσπροσάρμοστο στο σχολείο, αλλά προικισμένο με εξαιρετικό ταλέντο]
8. «Ο πιο καλός ο μαθητής» των Ηλίας Δημητρίου και Μαριάννας Οικονόμου (2007) [ένα παιδί χωρίς ενδιαφέρον για το σχολείο έρχεται αντιμέτωπος με τον εαυτό του ύστερα από παρέμβαση της δασκάλας του]

9. «Το καναρινί ποδήλατο» του Δημήτρη Σταύρακα (2000) [σχέση δασκάλου-παιδιού με μαθησιακές δυσκολίες σε ένα σχολείο της Αθήνας]
10. «Les Choristes» [Τα παιδιά της ορχήστρας] του Christophe Barratier (2004) [η δύσκολη σχολική ζωή για δασκάλους και παιδιά σε ένα σχολείο-οικοτροφείο της μεταπολεμικής Γαλλίας από τη σκοπιά ενός «προβληματικού» παιδιού]
11. «L' argent de roche» [Το χαρτζιλίκι] του Francois Truffaut (1975) [Η σχολική πραγματικότητα στη Γαλλία μεταπολεμικά μέσα από παράλληλες ιστορίες διάφορων παιδιών. ΣΗΜ. Ο Τρυφό γενικά έχει ασχοληθεί με το ζήτημα του παιδιού σε ταινίες όπως: «Les Mistons» (Τα παλιόπαιδα, 1957, μικρού μήκους), «Les quatre cent coups» (Τα τετρακόσια χτυπήματα, 1959) και «L' enfant sauvage» (Ένα αγρίμι στην πόλη, 1969)- σύγκριση με το κλασικό φιλμ «Το Χαμίνι» του Τσάρλι Τσάπλιν (1921)]
12. «Μάθε παιδί μου γράμματα» του Θ. Μαραγκού (1981) [η μετεμφυλιακή σχολική και κοινωνική πραγματικότητα στην Ελλάδα]

Ντοκιμαντέρ:

13. «Πατρίδα είναι η παιδική ηλικία» του Αλέξανδρου Παπαηλιού (2003) [η επιστροφή στο γενέθλιο τόπο και στα χρόνια της παιδικής αθωότητας/«μαγείας»]
14. «Θα μάθεις παιδί μου γράμματα;» του Άγγελου Κοβότσου (2007) [ο ρόλος και η συνεργασία σχολείου και γονιών στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών]
15. «Ο άλλος» της Λουκίας Ρικάκη (2004) [ντοκιμαντέρ για τις δυσκολίες ενός εκπαιδευτικού σε ένα σχολείο της Κρήτης, όπου φοιτά μόνον ένας έλληνας μαθητής, ενώ όλοι οι υπόλοιποι είναι Αλβανοί]
16. «Όνειρα σε άλλα γλώσσα» της Λουκίας Ρικάκη (2010) [ντοκιμαντέρ για τη σχολική πραγματικότητα ενός πολυπολιτισμικού σχολείου στη Φανερωμένη της Λευκωσίας]

Διαδικτυακός τόπος με ταινίες σχετικές: <http://youtu.be/qlrzFXi6wos>

IV. ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ

Πώς υπηρετήσαμε τους τρεις πυλώνες των ΝΑΠ –άρα πώς συμβάλαμε στη διαμόρφωση του ανθρώπου του 21ου αι.– με την επιλογή των παραπάνω κειμένων και με τη μεθόδευση της διδασκαλίας/συνεξέτασής τους;

- ✓ **Επαρκές και συνεκτικό σώμα γνώσεων (γύρω από τη λογοτεχνική παραγωγή):**
 - ⇒ Αντιπροσώπευση κειμένων, πεζών και ποιητικών, στο χρονικό και χωρικό άνυσμα της νεοελληνικής παραγωγής, συμπεριλαμβανομένης της αξιολογής παραγωγής της Κύπρου
 - ⇒ Έμφαση σε στοιχεία του λογοτεχνικού γραμματισμού που αφορούν τόσο τον ποιητικό όσο και τον αφηγηματικό λόγο.
- ✓ **Καλλιέργεια αξιών, στάσεων και συμπεριφορών που διακρίνουν το δημοκρατικό πολίτη:**
 - ⇒ Επίγνωση των στοιχείων που συγκροτούν την «παιδικότητα», συμβάλλοντας στην αυτοσυνειδησία των μαθητών (κατασκευή ταυτότητας) και, έτσι, στην ισόρροπη ψυχοσυναισθηματική τους ωρίμανση.
 - ⇒ Επίγνωση της σπουδαιότητας που έχει για τον άνθρωπο και την ενήλικη ζωή του η παιδική ηλικία, συνειδητοποίηση του δικαιώματος των παιδιών να διεκδικούν την παιδικότητά τους απέναντι στους ενήλικες, που συχνά τους επιβάλλουν και ενήλικες υποχρεώσεις, αλλά και της ανάγκης να κατοχυρώνεται το δικαίωμα της ανέμελης και ευτυχισμένης παιδικής ζωής για όλα τα παιδιά του κόσμου.
 - ⇒ Καλλιέργεια του αισθητικού γούστου των μαθητών/τριών.
 - ⇒ Αξιοποίηση του χρόνου τους σε δημιουργικές δραστηριότητες.
- ✓ **Ανάπτυξη κομβικών δεξιοτήτων, ικανοτήτων-κλειδιών που απαιτούνται στην κοινωνία του 21^{ου} αιώνα:**
 - ⇒ Δεξιότητες αντιπαραβολής και σύγκρισης, μέσα από το συσχετισμό των κειμένων, αναλυτική και συνθετική σκέψη. Ενεργοποίηση άλλων γνώσεων (εδώ, κοινωνικές εμπειρίες) για να φωτιστούν σημαίνουσες όψεις των κειμένων και υπόρρητα νοήματα.
 - ⇒ Αναγνώριση της πολλαπλότητας και ασυμμετρίας των οπτικών γωνιών (του τρόπου θέασης της πραγματικότητας), κριτική και ενσυναισθητική ικανότητα.
 - ⇒ Ικανότητα συλλογικής εργασίας και διαπροσωπικής ανταλλαγής πληροφοριών.
 - ⇒ Δημιουργική χρήση των ΤΠΕ, στοχευμένη στις ανάγκες του λογοτεχνικού μαθήματος.